

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/1 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАҒА ФАНЛАРИ:

Ҳақимов Назар Ҳақимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодий университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодий университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Turaev Sherzod Gulboy ugli

SURKHAN OASIS IN B.H. KARMISHEVA'S RESEARCH ETHNIC DESCRIPTION OF "YUZ" TRIBES 8-13

Jabbarova Latofat Tulkinjonovna

ZAMONAVIY MUZEY ARXITEKTURASI VA LANDSHAFT DIZAYNI INTEGRATSIYASI ("G'ALABA BOG'I" YODGORLIK MAJMUASI ASOSIDA) 14-19

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Hurmurodov Zaфаржон Нурмуродович

МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИНИ РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ ЙЎЛГА ҚЎЙИШ 20-26

Жаббарова Чарос Аминовна

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИГА ЎТИШ ЗАРУРИЯТИ 27-32

Nabiev Olimjon Abdisalomovich

FORMS OF PRECARIOUS EMPLOYMENT AND APPROACHES TO ITS ASSESSMENT 33-43

Тошпулатов Даврон Ақромович

ИСЛОМ БАНК-МОЛИЯ ХИЗМАТЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 44-54

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Муминов Алишер Гаффарович

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТГА ЎТИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ 55-59

Холмирзаев Нодиржон Низомжонович

ШАҲАРЛАР АҲОЛИСИДАГИ ИНДИВИДУАЛЛАШУВ МУАММОСИ: ТАҲЛИЛ ВА ТАКЛИФЛАР 60-65

Абдураимова Муқаддас Эргашовна

"АВЕСТО"ДА ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ МАСАЛАСИ 66-71

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Axmedov Oybek Saparbaevich, Djumambetova Gulziba Kongratbaevna

COMPARATIVE-TYPOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ECONOMIC TERMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 72-75

Avaznazarov Odiljon Rahmatulloyevich

ALISHER NAVOIY – ULUG' YO'LBOSHCHI 76-82

Бурибекова Шаура Шавкатовна

ЗНАЧЕНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ В ПРОЦЕССЕ ЖУРНАЛИСТСКОГО РАССЛЕДОВАНИЯ	83-89
<i>Абдуллаев Акмал Амирович</i> ЭТНИК ВА МИЛЛИЙ УРФ-ОДАТЛАР ҲАМДА ҚАДРИЯТЛАР АСОСИДА ШАКЛЛАНГАН ЖОЙ НОМЛАРИ	90-98
<i>Masharipova Valentina Sergeevna</i> THE USE OF PARALINGUISTICS IN JIM BUTCHER'S WORK	99-104
<i>Камолова Санобар Жабборовна</i> ЎЗБЕК ВА ФРАНЦУЗ БАДИИЙ АСАРЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАР	105-109
<i>Ярматова Мехринисо Азаматовна</i> ЯЗЫК - НОСИТЕЛЬ КУЛЬТУРЫ	110-117
<i>Rahmonova Sardora Muminjonovna</i> BIZNES SOHASIDAGI BIRLIKLARNING SEMANTIK ANALIZI	118-123
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP.....	124-128
<i>Mansur Yunusov Abdullayevich</i> NATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF INFORMATION CONSUMPTION IN PUBLIC SERVICES: PROBLEMS AND SOLUTIONS	129-134
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович</i> ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР МЕҲНАТ ҲУҚУҚЛАРИ ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲИМОЯСИ	135-139
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> XORIJYI RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR VA O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDA MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISHNI SHAKLLANTIRISH TAMOYILLARINING QIYOSIY TAHLILI	140-146
<i>Карамов Мамашариф Жамилович</i> ЖАМИЯТ ҲАЁТДА МАҲАЛЛА ИНСТИТУТИНИНГ ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИ ЎРНАТШИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	147-151
<i>Қурбонов Дониёр Давлат ўғли</i> ВОЯГА ЕТМАГАН ШАХСЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.	152-157
13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Umidaxon Abdullayeva G'ulomiddinovna</i> O'QUVCHI VA TALABALARNING TABIATGA MA'SULIYATLI MUNOSABATDA BO'LISHLARIDA EKOLOGIK TA'LIM VA EKOLOGIK TARBIYA BERISHNING AHAMIYATI.....	158-163

Нурматова Насиба Хошимжановна

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К
ПАТРИОТИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ МОЛОДЕЖИ 164-173

Дилафруз Явкочдиева

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТЕХНИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИНИ
КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ 174-183

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. № S/1 (3)-2023
ISSN: 2181-1342 (Online)
<https://scienceproblems.uz>

13.00.00 – Педагогика фанлари

Дилафруз Явкочдиева
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси “Бошқарув маҳорати”
кафедраси ўқитувчиси

ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТЕХНИКА ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИ ТАЛАБАЛАРИНИ КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ

Аннотация. Ушбу мақолада инновацион ёндашув асосида техника олий ўқув юрти талабаларини касбий фаолиятга тайёрлаш методикаси тўғрисида ёритилган бўлиб, муаллиф томонидан муаллифлик патентига эга бўлган “Стаате” ва “Креатор” инновацион технологияларини техника олий ўқув юртларида мутахассислар тайёрлаш жараёнида ўқув фаолиятига қўллашга йўналтирилган усуллар ҳақида батафсил маълумот берилган.

Калит сўзлар: Инновация, инновацион таълим технологиялари, замонавий таълим усуллари, “Стаате” технологияси, “Креатор” технологияси, транспорт воситалари муҳандислиги, педагогик тайёргарлик.

Дилафруз Явкочдиева
Преподаватель кафедры «Управленческие навыки»
Академии государственного управления
при Президенте Республики Узбекистан

ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА

Аннотация. В данной статье описана методика подготовки студентов технических вузов к профессиональной деятельности на основе инновационного подхода, а также представлена подробная информация о методах применения запатентованных автором инновационных технологий «Стаате» и «Креатор» к образовательной деятельности в процесс подготовки специалистов в технических вузах.

Ключевые слова: Инновации, инновационные образовательные технологии, современные образовательные методики, технология «Стаате», технология «Креатор», машиностроение, педагогическая подготовка.

Dilafruz Yavkochdieva
Lecturer at the Department of Management
Skills of the Academy of Public Administration under
the President of the Republic of Uzbekistan

PREPARING TECHNICAL HIGHER EDUCATION STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY BASED ON INNOVATION APPROACH

Abstract. This article describes the methodology for preparing students of technical universities for professional activities based on an innovative approach, and also provides detailed information on the methods of

applying the innovative technologies "State" and "Creator" patented by the author to educational activities in the process of training specialists in technical universities.

Keywords: Innovations, innovative educational technologies, modern educational methods, "State" technology, "Creator" technology, automotive industry, pedagogical training.

<https://doi.org/10.47390/B1342V3SI1Y2023N26>

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармонида белгиланган 36-мақсадда “Транспорт ва логистика хизматлари бозори ва инфратузилмасини ривожлантириш, темир йўл инфратузилмасини электрлаштириш даражасини 60 фоизга етказиш ва автомобил йўллари тармоғини жадал ривожлантириш” [1.] назарда тутилган. Шу боисдан транспорт воситалари муҳандислиги йўналишида тайёрланадиган мутахассисларнинг касбий тайёргарлигига инновацион ёндошувни давр тақозо этмоқда. Замонавий таълим тизими унинг барча бўғинларида таълимнинг янги сифатига эришишга қаратилган туб ўзгаришлар билан тавсифланади. Таълимни модернизация қилиш бўйича таълим мақсадлари ва мазмунини, ўқитиш услублари ва технологияларини янгилаш бўйича бундай ўзгаришларнинг асосий устувор йўналишларини белгилаб беради.

Инновация - янгилик, ўзгариш; педагогик жараёнга нисбатан, бу педагогик тизимнинг барча таркибий қисмларига - таълим ва тарбиянинг мақсадлари, мазмуни, усуллари, воситалари ва шаклларига янгисини киритиш, педагогик ходимларнинг биргаликдаги фаолиятини ташкил этиш.

Таълимга инновацион ёндашув деганда таълим муассасасининг таълим жараёнига педагогик янгиликларни жорий этиш ва улардан фойдаланиш тушунилади. Таълимдаги инновацион жараёнлар бир-биридан ажралган ҳолда мавжуд эмас, балки бир-бири билан ўзаро таъсир қилади. Бу тенденция фандаги интеграция жараёнлари, инсон илмий тафаккурининг замонавий услубини шакллантириш ва таълимнинг ўзида интеграция жараёнлари билан боғлиқ.

Ҳозирги вақтда умумтаълим ва касб-хунар таълими муассасалари амалиётида фақат педагогик инновациялар элементлари мавжуд. Таълимни модернизация қилиш вазифаси доирасида касбий таълимни такомиллаштиришга қаратилган яхлит инновацион ёндашувларнинг етишмаётган таркибий қисмларини тўлдиради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Инновациялар инсоннинг ҳар қандай касбий фаолиятига хосдир ва шунинг учун табиий равишда ўрганиш предметига айланади. Инновациялар ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, улар алоҳида ўқитувчилар ва бутун жамоаларнинг илмий изланишлари, илғор педагогик тажрибаси натижасидир. Назарий ва услубий даражада инновациялар муаммоси Б.С.Гершунскийнинг асарларида акс эттирилган.

Таълимдаги инновацион фаолиятни илмий таъминлаш масалалари педагогик инновациялар соҳасига киради. Инновацион ўзгаришлар таълимнинг янги мазмунини яратишга қаратилган; таълимнинг янги технологияларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш; янги дастурларни ўзлаштириш усуллари, усуллари, воситаларини қўллаш; ўқув жараёнида шахснинг ўзини ўзи белгилаши учун шароит яратиш; ўқитувчилар ва

талабаларнинг фаолияти ва фикрлаш услубининг ўзгариши, улар ўртасидаги муносабатларнинг ўзгариши, ижодий инновацион жамоалар, мактаблар, университетлар яратиш ва ривожлантириш [3].

Таълимда бир қатор назарий ва услубий муаммолар мавжуд: анъаналар ва инновациялар ўртасидаги боғлиқлик, инновацион циклнинг мазмуни ва бошқичлари, инновацияларни бошқариш, кадрлар тайёрлаш ва бошқалар. Педагогик инновациянинг услубий асосларини асослаш инновацияни яратишдан кам эмас. Педагогик инновация услубий тадқиқотнинг алоҳида соҳасидир.

Педагогик адабиётларда Н.В.Бордовской, А.А.Реана, П.И.Третьякова, Т.И.Шамова ва бошқалар таълимдаги инновацияларни таснифлашнинг тўртта асосий ёндашувини ажратиб кўрсатадилар.

Биринчи тасниф янгиликнинг педагогик жараёнга ўзаро боғлиқлигига асосланади. Унга кўра қуйидагилар ажралиб туради: таълим мақсади ва мазмунидаги инновациялар; педагогиканинг усуллари, усуллари, воситалари, технологияларидаги янгиликлар, таълим ва таълимни ташкил этиш шаклларидаги инновациялар; маъмурият, ўқитувчилар ва талабалар фаолиятидаги янгиликлар.

Иккинчи таснифда инновациялар қўллаш кўлами асосида уч асосий турни ташкил этувчи фарқланади: ягона ва маҳаллий (ўзаро боғланмаган); мураккаб, ўзаро боғланган; бутун таълим муассасасини қамраб олган тизимли.

Учинчи тасниф - инновацион салоҳият бўйича таснифлаш - қуйидаги турларни ўз ичига олади: маълум ва қабул қилинган, тегишли модификациялар.

Тўртинчи тасниф янгининг олдингисига муносабатига асосланади. У инновацияларнинг қуйидаги турларини ажратиб кўрсатади: алмаштириш (илгари мавжуд бўлган нарсани алмаштириш учун киритилган янгиликлар); бекор қилиш (умидсиз ишларни тугатиш, самарасиз тузилмаларни тугатиш ва бошқалар билан боғлиқ); очилиш (янги нарса яратиш билан боғлиқ) илгари ушбу тизимда мавжуд бўлмаган: янги ўқув фанларини жорий этиш, янги педагогик технологияларни жорий этиш ва бошқалар.

Таълим технологияларида олинган натижалар доираси кенгроқ бўлиб, у олий таълим, ўқитувчилар, талабалар ва бошқаларнинг имкониятлари билан белгиланади. Таълим технологиялари ўқитувчи ва талаба ўртасидаги жонли ўзаро таъсир жараёни сифатида ҳис-туйғулар, иродавий кўринишлар билан аҳамиятли саналади.

Таълимнинг дастлабки ғояси технология техник воситалар ёрдамида ўрганишни ўз ичига олган бўлса, у ҳозирда олдиндан ишлаб чиқилган ўқув жараёнини амалиётда тизимли ва изчил амалга ошириш сифатида қаралади. Демак, таълим технология - бу муайян педагогик тизимнинг амалиётда амалга оширилган лойиҳасидир. Инновацион таълим технологияси - бу ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг ҳозирги тенденцияларига энг яхши жавоб берадиган таълим фаолияти учун шарт-шароитларни яратиш учун мавжуд усуллар ва воситаларни қандайдир янги ёки сифат жиҳатидан яхшилашни ўз ичига олган ўқув фаолиятини ташкил этиш методологияси ҳисобланади.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармонида

“индивидуал таълим траекторияларига асосланган, талабаларда креатив фикрлаш, амалий кўникмаларни шакллантиришга қаратилган ўқув режалар ишлаб чиқиш орқали талабалар қизиқишлари ҳамда кадрлар буюртмачилари эҳтиёжларига мувофиқ таълим дастурларини шакллантириш, уларни тасдиқлаш бўйича олий таълим муассасаларига босқичма-босқич академик мустақиллик бериш” назарда тутилган.[3.] Мазкур вазифалардан келиб чиқиб, тадқиқот иши давомида олий таълимда талабаларнинг касбий тайёргарлигини ривожлантиришга хизмат қилувчи “Стаате” технологияси ишлаб чиқилди, илмий-назарий асосланди ва ўқув жараёнига қўлланилди.

Стаате технологияси. Стаате технологияси (инг. “stutter” – тўхталишлар) мазкур технологияни ўқув машғулотида қўллашда самарали натижаларни юзага келтиришга эришилади. Талабаларда юқори қизиқиш, ўқув топшириқларини ким ўзарга бажариш орқали ўзаро интеллектуал беллашув муҳити юзага келади. бунинг натижасида ўқув материали талабалар томонидан тез ўзлаштирилишига эришилади.

Ушбу технологияни ўқув машғулотидида қўллашда ўрганилаётган мавзунини мазмунига мос равишда 4 ёки 5 қисмга бўлинади. Маъруза ёки назарий ўқув машғулотида ҳар 10 ёки 12 дақиқа вақти ўтганда берилган назарий маълумотларни мустақамлаб олишга қаратилган фаоллаштирувчи ўқув топшириқлари берилади ва бажарилган ўқув топшириқларининг натижалари баҳолаб борилади. Технологияни мавзунинг мураккаблик даражасига қараб талабаларни кичик гуруҳларга бўлиб ёки жуфтликда ишлашлари ташкил қилинади. Шунда талабаларнинг мавзунини мукамал ўзлаштиришларига замин яратилади. Шунингдек, мавзу мазмунини талабаларнинг ёдида сақланиб қолишига муваффақ бўлинади.

Автомобилларда қўлланиладиган двигателлар бир тур энергияни механик энергияга айлантириб бериш ва бу энергия ҳисобига трансмиссия орқали автомобилни ҳаракатга келтириш учун хизмат қилади

Замонавий автотранспорт воситаларида асосан ички ёнув двигателлари кенг тарқалган. Конструкцияси бўйича ички ёнув двигателлари поршенли ва роторлиларга бўлинади. Автомобилларда асосан поршенли ички ёнув двигателлари қўлланилади. Поршенли двигателларда ёнилғининг ёниши натижасида газнинг кенгайишида ҳосил бўлган босимни поршень ўзига қабул қилади ва тўғри чизиқли илгарилама-қайтма йўналиши билан тирсакли вални айланма ҳаракатга келтиради. Ички ёнув двигателининг ишлаши учун унга ҳаво ва ёнилғидан иборат ёнувчи аралашма билан таъминлаш лозим.

**1-расм. Стаате технологияси қўлланилган ўқув топшириғи
(талабалар кичик гуруҳларда ишлаши бўйича)**

Таълим ёки таълимга инновацион ёндашув деганда таълим муассасасининг таълим жараёнига педагогик янгиликларни жорий этиш ва улардан фойдаланиш тушунилади. Таълимга инновацион ёндашув - бу янги технологиялар учун асос бўлган асосий янги тамойиллар, талаблар ва мақсадлар тўплами. Замонавий таълимнинг талаби талабаларга имкон қадар кўпроқ билим бериш эмас, балки уларни мустақил

равишда ўқишга ўргатиш, нафақат билиш, балки олинган маълумотлар билан ишлай олишдир. Ўқув жараёнининг замонавий воқеликларига ҳамда фанларни ўрганиш мазмуни (билим ва кўникмалари), ҳажми ва тартибини белгилаб берувчи янгиланган стандартларнинг янги авлодига мувофиқ, таълим йўналишини ташкил этишда янгича ёндашув талаб этилади. Бўлажак мутахассисни ўз қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда ўқув жараёнига фаол жалб этишдир.

Инновацион технология - бу таълим тизими ходимлари томонидан ташкил этиладиган ва амалга ошириладиган инновация. Бу мулоҳазада инновация натижаси сифатида тушунилади ва инновацион жараён учта асосий босқичнинг ривожланиши сифатида қаралади:

- 1) ғояни (муайян ҳолатда илмий кашфиётни) яратиш;
- 2) фикрни амалий жиҳатда ривожлантириш;
- 3) инновацияни амалиётга татбиқ этиш.

Ҳақиқат, инновацион жараённи илмий ғояни ижтимоий-педагогик муҳитдаги у билан боғлиқ ўзгаришларни амалий қўллаш ва амалга ошириш босқичига олиб чиқиш жараёни сифатида қараш мумкин. Ғояларнинг инновацияга айланишини таъминлайдиган фаолият ва бу жараённи бошқариш тизимини шакллантириш инновацион фаолиятдир. Инновацион жараённинг ривожланиш босқичларининг бошқа хусусиятлари ҳам мавжуд.

Таълимдаги инновацион жараёнлар бир-бири билан ўзаро таъсир қилади. Ушбу тенденция фандаги, инсон илмий тафаккурининг замонавий услубини шакллантиришдаги ва таълимнинг ўзида интеграция жараёнлари билан боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2022 йил 20-декабрдаги Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига йўллаган Мурожаатномасида **“Таълим сифатини ошириш - Янги Ўзбекистон тараққиётининг яққою ягона тўғри йўлидир”** дея таъкидлаб ўтди. [2.]

Замонавий таълимда рўй бераётган инновацион жараёнларнинг ўзига хос хусусиятларини тўлиқ ва тўғри кўрсатиш учун таълим тизимида иккита турдаги таълим муассасаларини ажратиш мумкин: анъанавий ва ривожланаётган. Анъанавий тизимлар бир марта ўрнатилган тартибни сақлашга қаратилган барқарор ишлаши билан ажралиб туради. Ривожланаётган тизимлар изланиш режими билан тавсифланади.

Таълимдаги инновациялар - бу педагогик ёки бошқарув муаммосини ҳал қилишга қаратилган ўзаро боғлиқ технологик жараёнлар мажмуасини ишлаб чиқиш ва уни таълим ташкилоти фаолиятининг кундалик амалиётига татбиқ этишни ўз ичига олган янги ғояни контсепциялаш натижасидир. Инсон фаолиятининг бошқа соҳаларидан фарқли ўлароқ, таълимдаги инновациялар инновацион жараёнларнинг шахсий, инсонга йўналтирилган томонига қаратилган. Таълим инновацияларида асосий нарса - таълим фаолиятининг асосий субъектлари (талабалар ва ўқитувчилар) ўзгариши ва таълим ташкилотининг барқарор ишлайдиган кўп субъект тизими сифатида ривожланиши.

Инновацион таълим технологияси - бу ҳар қандай таълим соҳасида керакли натижага эришиш учун илмий ва амалий асосланган усул ва воситалар мажмуидир. Инновацион технология - бу муҳандислик, технология, меҳнатни ташкил этиш ёки бошқариш соҳасидаги илмий ютуқлар ва илғор тажрибалардан фойдаланишга

асосланган, ишлаб чиқариш тизими самарадорлигини ёки маҳсулот сифатини сифатли оширишни таъминлайдиган янгилик сифатида “Креатор” технологиясини тадқиқотни олиб бориш давомида ишлаб чиқишга муваввақ бўлинди.

Креатор технологияси – талабаларнинг касбий ривожланишини таъминлашга қаратилган технология (Инг. “creator” - “ижодкор”) бўлиб, олий таълимда талабалар ўқув-билиш фаолиятини фаоллаштиришга хизмат қилади. Мазкур технология қўлланилганида талабаларнинг таълим жараёнига қизиқишлари ошиши, бериладиган ўқув топшириқларини қизиқиш билан бажариши орқали ўқув материални пухта ўзлаштиришга эришилади.

Мазкур технология талабаларнинг олий таълим жараёнида толиқишини олдини олиш, натижадор кўрсаткичларга эришиш, ўқув материални ёппасига ўзлаштириш имкониятини оширишга қаратилган. Ўқув машғулоти жараёнида талабалар кичик гуруҳларга ажратилади ҳамда кичик гуруҳлар иштирокида:

- ўқув материали мазмунини ёритувчи режалар белгилаб олинади;
- ўқув материали мазмунни ёритувчи адабиётлар ва манбалар тўпланади;
- тўпланган манбалар асосида зарур маълумотлар жамланади;
- жамланган маълумотлар таҳлил қилинади;
- таҳлил натижалари бўйича эталон тушунчалар ажратиб олинади ва талабалар эталон тушунчалар мазмунини очиб берувчи фикрларни қоидалар сифатида аниқлаштириб беришлари керак.

Талабаларнинг ўқув машғулотида фаоллигини оширишга йўналтириш орқали мавзуни ўзлаштиришига эришилади. Ўқув машғулотида эса ким қанча эталон тушунчалар мазмунини очиб берганлиги ҳамда зарур қоидаларни аниқлаштирганлигига қараб ўқув натижалари баҳоланади.

Эталон тушунчалар	Ажратиб олинган эталон тушунчалар асосида тузилган қоидалар
Автомобиль	қуруқликда ҳаракатланувчи транспорт воситаси бўлиб, мустақил энергия манбаига эга бўлган мотор билан жиҳозланган, ҳамда катта қулайлик ва хавфсизликка эга бўлган ҳолда рельсиз йўлларда юк ва одамларни ташишга ёки ўзига ўрнатилган қурилма ёрдамида махсус ишларни бажаришга мўлжалланган машинадир
Автомобиль кузови	юк ташиш ёки йўловчиларни жойлаштириш вазифасини бажаради. Кўпчилик енгил автомобиль ва автобуслар кузовларининг қаттиқ ва пухта ишланган асоси рама вазифасини ўтайди. Бундай кузовлар кўтарувчи кузов деб аталади. Юк автомобилларининг кузов қисмида юк ташишга мўлжалланган саҳни (платформа)дан ташқари, ҳайдовчининг кабинаси ҳам бўлади, у двигателнинг орқасида ёки двигателнинг устида жойлашади.
Автомобиль двигатели	автомобилнинг ҳаракатланиши учун зарур бўлган механик энергия ҳосил қилувчи манба бўлиб хизмат қилади. Механик энергия эса двигателда ёнилғи ёниши натижасида ҳосил бўлган кимиявий энергиянинг испқлик энергиясига айланиши натижасида ҳосил бўлади. Двигателдан олинган механик энергия бир қатор механизм ва агрегатлар орқали етакчи ғилдиракларга етказиб берилади.

Автомобиль шассиси	автомобилнинг асоси бўлиб, уч туркум механизм ва тармоқларни ўз ичига олади. Куч узатмаси, юриш қисми ва бошқариш тармоқлари.
Куч узатмаси	механизм ва агрегатларнинг қўшилмасидан таркиб топган бўлиб, двигатель валидан келаётган буровчи моментни ўзгартирган ҳолда етакчи ғилдиракларга узатиб беради
Юриш қисми	автомобилнинг илгарилама ҳаракатланишини таъминлайдиган аравадан ташкил топган
Бошқариш тизими	автомобилнинг ҳаракат йўналишини ўзгартариш, секинлаштириш ва тўхтатиш учун хизмат қилади. Бошқариш тармоғи иккита алоҳида қисмдан; рул бошқармаси ва тормозлаш бошқармасидан иборат
Кириштириш такти	поршень юқориги четки нуқта (ЮЧН)дан пастки четки нуқта (ПЧН)га томон ҳаракатланганида амалга ошириб, тирсақли валнинг 0 дан 180° гача бурилишига тўғри келади. Бу тактнинг бошланиши олдида кириштириш клапани очилади. Цилиндрга ёнувчи аралашма (бензинли двигательларда) ёки ҳаво (дизелларда) киритилади. Цилиндрга киритилган ёнувчи аралашма қизиган деталларнинг таъсирида қизийди ва кириштириш такти охирида унинг ҳарорати 40÷80°C га етади.
Сиқиш такти	поршеннинг ПЧНдан ЮЧН томон силжиганида амалга ошади ва тирсақли валнинг 180° дан 360° гача бурилишига тўғри келади. Бунда кириштириш ҳамда чиқариш клапанлари ёпиқ бўлади. Ҳарорат 270÷650°C га етади.
Кенгайтириш ёки иш йўли такти	иккала клапаннинг ёпиқ ҳолатида тирсақли валнинг 360 дан 540° гача бурилишида амалга ошади. Ишчи аралашманинг алангаланиши натижасида цилиндрдаги ҳарорат ва босим тез кўтарилади. Газларнинг максимал ҳарорати эса бензинли двигательларда 2200÷2500°C га, дизелларда 1600÷1900°C га етади.
Чиқариш такти	поршеннинг ПЧН дан ЮЧН га томон ҳаракатланиши билан бошланади ва тирсақли валнинг 540 дан 720° гача бурилишида давом этади. Бунда чиқариш клапани очиқ бўлади. Бу такт давомида, поршень юқорига ҳаракатланиб ишлатилган газларни атмосферага сиқиб чиқаради ва цилиндрни тозалайди. Такт охирида цилиндр ичида қолган газларнинг ҳарорати эса 600÷950°C ни ташкил этади.
Икки тактли	двигателнинг иш цикли поршеннинг икки юришида ёки тирсақли валнинг бир марта айланиши натижасида содир бўлади. Бунда ҳам худди тўрт тактли двигательлар каби иш аралашмасини цилиндр ташқарисидан ёки ичида тайёрланади. Шунга қараб бу цикл бўйича ишлайдиган двигательлар карбураторли, инжекторли ёки дизель бўлиши мумкин. Бу двигательларда ишлатилган газларни ташқарига ҳайдаш билан цилиндрни тозалаш учун ёнилғи аралашмаси (карбураторли двигательда) ёки ҳаво оқимидан (дизелда) фойдаланилади.

Таълимдаги инновацион жараён - бу таълим сифатини оширишга ва таълим ташкилоти ва таълим тизимининг ривожланиш мақсадларига эришишга олиб келадиган инновацияларнинг пайдо бўлиши, ривожланиши, ривожланиши, жорий этилиши ва кўламнинг ўзаро боғлиқ босқичларини амалга ошириш.

Инновацион жараён ривожланишининг уч босқичи:

- янги ғоянинг пайдо бўлиши (қидирилиши), мезонларга кўра танлаш;

- инновацияларни ишлаб чиқиш ва ўзлаштириш (контентни ишлаб чиқиш ва технологик инновациялар);
- амалга ошириш ва масштаблаш (синов, тарқатиш самарадорлигини баҳолаш ва баҳолаш).

Хулоса ва таклифлар. Хулоса қилиб таъкидлаш лозимки, таълимдаги инновацион фаолият - бу инновацион жараённинг барча босқичларини амалга оширишни таъминлашга қаратилган амалий чора-тадбирлар тизими. Бу инновацион ғояни, инновацияни инновацияга айлантиришни таъминлайдиган, шунингдек, ушбу жараённи бошқариш тизимини таъминлайдиган фаолиятдир.

Жараённи ташкил қилишда когнитив диалог, индивидуал ўзини намоён қилиш, индивидуал онг, умумий ва касбий билим ва илмий тадқиқот маданияти учун фақат асосий кўрсатмалар бериш муҳимдир. Мавзунинг мазмунини тўлиқ ўзлаштиришни баҳолашда биз илмий-тадқиқот фаолиятида индивидуал равишда аниқланган касбий менталитет (ақлий кўникма ва маънавий маънолар), умидлар ва муносабатлар ва компетенцияларни амалга ошириш даражасига асосланади:

- мавҳум фикрлаш, касбий фаолиятнинг янги соҳаларини мустақил ривожлантириш қобилиятига эга бўлиш;
- касбий муаммоларни ҳал қилиш, тадқиқот ишларини бошқариш учун профессионал мулоқотни амалга оширишга тайёрлик;
- илмий тадқиқот натижаларини таҳлил қилиш, уларни фан ва амалиёт соҳасидаги аниқ тадқиқот муаммоларини ҳал қилишда қўллаш қобилияти;
- тадқиқот муаммоларини мустақил ҳал қилиш учун ижодий қобилиятларнинг намоён бўлиши.

Техника олий таълим муассасалари талабаларини касбий тайёрлашни таъминлаш учун биз шакллантирган талаб қилинадиган минимал компетенциялар билан мос келади: ижодий, муҳандислик муаммоларини ҳал қилиш қобилияти; фундаментал, умумий техник, фанлараро билимларга эга бўлиш; ишлаб чиқариш технологиясига эга бўлиш; муаммони шакллантириш, лойиҳалаш, ихтиро қилиш қобилияти; қарор қабул қилиш, уларни яқуний шаклда тақдим этиш, жамоада ишлаш қобилияти; механик тизимларни лойиҳалаш ва мослаштириш қобилияти; интеллектуал мулк соҳасида ҳуқуқий маданиятга эга бўлиш (интеллектуал фаолият натижаларини ҳимоя қилиш, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш ва интеллектуал мулкни бошқариш).

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, <https://lex.uz/docs/5841063>
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2022 йил 20-декабрдаги Олий Мажлисга ва Ўзбекистон халқига йўллаган Мурожаатномаси. <https://president.uz/uz/lists/view/5774>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/4545884>

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, <https://lex.uz/docs/3171590>
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 июлдаги “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3151 Қарори, <https://lex.uz/docs/3286194>
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 июндаги “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохатларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3775-сонли Қарори. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. <https://lex.uz/docs/3765586>
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 31 декабрдаги “Малакаларни баҳолаш тизимини тубдан такомиллаштириш ва меҳнат бозорини малакали кадрлар билан таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4939-сон Қарори, <https://lex.uz/docs/5203490>
8. Муслимов Н.А., Рахимов З.Т., Хўжаев А.А., Явкочдиева Д.Э. Келдиёрова М.Ғ. Тарбиявий ишлар методикаси. Ўқув қўлланма. Тошкент “Ворис” нашриёти – 2020. 263 б.
9. [Мадаминов Ж.З.](#) “Бўлажак муҳандисларни лойиҳалаш компетенцияларини компьютер графикаси воситасида ривожлантириш методикаси (5310600 – Ер усти транспорт тизимлари ва уларнинг эксплуатацияси йўналиши мисолида)”. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2022. - 51 б.
10. Мусаева Н. Н. Узлуксиз касб-ҳунар таълим тизимида ўқитиш узвийлигини таъминлаш технологияси. Докторлик (DSc) диссертацияси автореферати. – Тошкент, 2019. - 73 б.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/1 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES Special Issue

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатиغا олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).